

23.09x36.57	31	16	עמוד	ידיעות אחרונות - המוסף לשבת	02/12/2011	29823041-9
מכון הרטמן מרכז חינוך - 92300						

"זה טירוף, טירוף"

הרב דוד הרטמן, מורה ומורד, חוגג 80 ולא מאמין איזו יהדות צומחת סביבו: "מה שקורה לדת יותר מסוכן מהערבים" | אורי משגב

זה הורג אותי. יש רגעים שיאני רוצה להתאבד

"מה שקורה לדת יותר מסוכן מהערבים. הם רוצים להרוג את גופי, ופה הורגים את נשמתו" | "במקום ליצור אדם חדש, ראשי הציונות הדתית נלחמים על אבנים ופסוקים" | "המנהיגות של מבצעי 'תג מחיר' מושחתת ומעוותת" | "יהודים יכולים להיות משוגעים. מכסים שלטים, מפרידים אוטובוסים" | גם כשהוא חוגג 80 במכון המשגשג שהקים, הרב פרופ' דוד הרטמן סוער ומורד, אבל מתעקש להישאר אופטימי: "אלוהים לוחץ עליי לא להתייאש"

אורי משגב + צילום: אלכס קולומויסקי

התחומים התקיימו אצלו – גם היהודי-פרטיקולרי וגם האוניברסלי. הוא חי עם שניהם, ואי אפשר היה לדעת מתי יבחר לעשות שימוש באחד או בשני. את זה אין היום?

למה זה קרה?

"הקיצוץ הדתי מת. היה להם חזון, אבל הם פחדו שהם מאבדים שייכות ליהדות. חשבו שאם יביאו רבנים, הכל יתוקן. וזה לא נכון. החרדים? הם עושים פרו ורבו. יש לי קרובי משפחה עם 12 ו-18 ילדים. אני שמח מזה, אני אוהב יהודים חיים, אבל אני לא שמח בעולמם הערכי. מי שהולך ומתקרב אליהם זה הזרם החרד"לי. הם חושבים שתפיסה דתית יכולה להתקיים רק על ידי ניתוק מהעולם התרבותי המערבי. הם אוהבים את ארץ ישראל, משרתים בצבא, אבל זה לא משנה את המוח שלהם."

"חשבנו שרבנים צנחנים זו תמצית המודרניות, אבל לטוס במטוס זה לא סמל להתבגרות רוחנית. להשקפת עולם ומחשבה חופשית נדרש זמן. נדרשת פתיחות. נדרש רצון להקשיב למחיקה אחרת. זה לא קיים אצלם. בסדר, אז הם הולכים לסיירת. זה לא הופך אותם לאנשים מודרניים."

אפרופו צבא, ביקשתי מהרב הרטמן להתייחס לאחת הסוגיות הלוהטות: היחס לנשים בצה"ל, או ליתר דיוק, הניסיונות להיריץ. למשל, המעמד שבו נטשו צוערים טקס בכה"ד 1 בתגובה לכך שחיילות עלו לשיר על הבמה. "זה טירוף, טירוף", אומר הרטמן. "האנשים האלה מדברים דברים שוליים. העיקר חסר. שימשתי כיועץ לוד בולון המר, כשהיה שר הסעד בממשלת רבין הראשונה, והיה ויכוח על ה-F15 שנחתו בשבת. אמרתי לו: 'דע לך, המטוס לא מחויב להיות שומר שבת. הטייס צריך. מדוע אתה דואג למטוס ולא מנסה לחנך ולפתח את הלב של הטייס?' אבל הם איבדו כל קשר לטייס."

"חוץ מחתני, אהרל'ה כץ, שנהרג בלבנון. הוא היה ענק רוחני, קיבל את אות המופת במלחמת יום הכיפורים. הני

מובילי שינוי בארץ ובתפוצות, מתוך כוונה להעשיר את החיים היהודיים". ובעולם שבו הציונות הדתית מקצינה מבחינה מדינית ומבחינה דתית, הוא מהווה מרכז רב-מש" מעות של יהדות אחרת: מתונה, פשרנית, הומניסטית, אוניברסלית. או בקיצור, רוחו של הרב הרטמן.

על השולחן אנחנו מניחים את לבני היסוד של חייו: אלוהים ויהדות, ארץ ישראל ומדינת ישראל. שאלת המ" פתח היא מה קרה לציונות הדתית – הזרם שהיה אמור למזג את כל הגורמים הללו. ואם לחדד: כיצד הלך ונר" חק והצטמק בתוך הציונות הדתית הזרם המתון, שהוביל והנהיג אותה. אותו זרם של רדיפת שלום ואהבת אדם, שהרטמן נמנה עם מייצגיו המובהקים והקולניים. הובסתם, אני אומר לו.

"אני יודע, זה מת", הוא משיב. "באמריקה עשיתי דו" קטורט בפילוסופיה. לימדתי פילוסופיה כללית ויהודית. כתבתי בספר שלי על הרמב"ם, שגדלותו הייתה ששני

"הדתיים-לאומיים איבדו את האמונה בעצמם. החילוניות ניצחה. אז הם חיפשו כיוון שייתן להם כוח, ומצאו את השטחים. כאילו אם אתה מתנחל, אתה מבטא אהבת ישראל. זאת השעות הגדולה"

ראשי הציונות הרתית איבדו כל הכנה מהו תפ" קירם. הכל הפך ללחמה. לוחמה בין אבנים, לר" חמה בשביל לשמור על כוח. הדת נמצאת היום בשליטה של אנשים שלא מבינים מה זו תקומת ישראל. מהי המהפכה. מה רצו שיהיה כאן?"

מה רצו?

"המהפכה התכוונה ליצור אדם חדש. אדם שחי בתוך המציאות ולוקח אחריות על המציאות ופועל בתוך המציאות – לא בתוך פנטזיות. לא עולם שכל הזמן מצ" טטים בו פסוקים ונלחמים על פסוקים. אלה שטיות".

לא על זה חלמת.

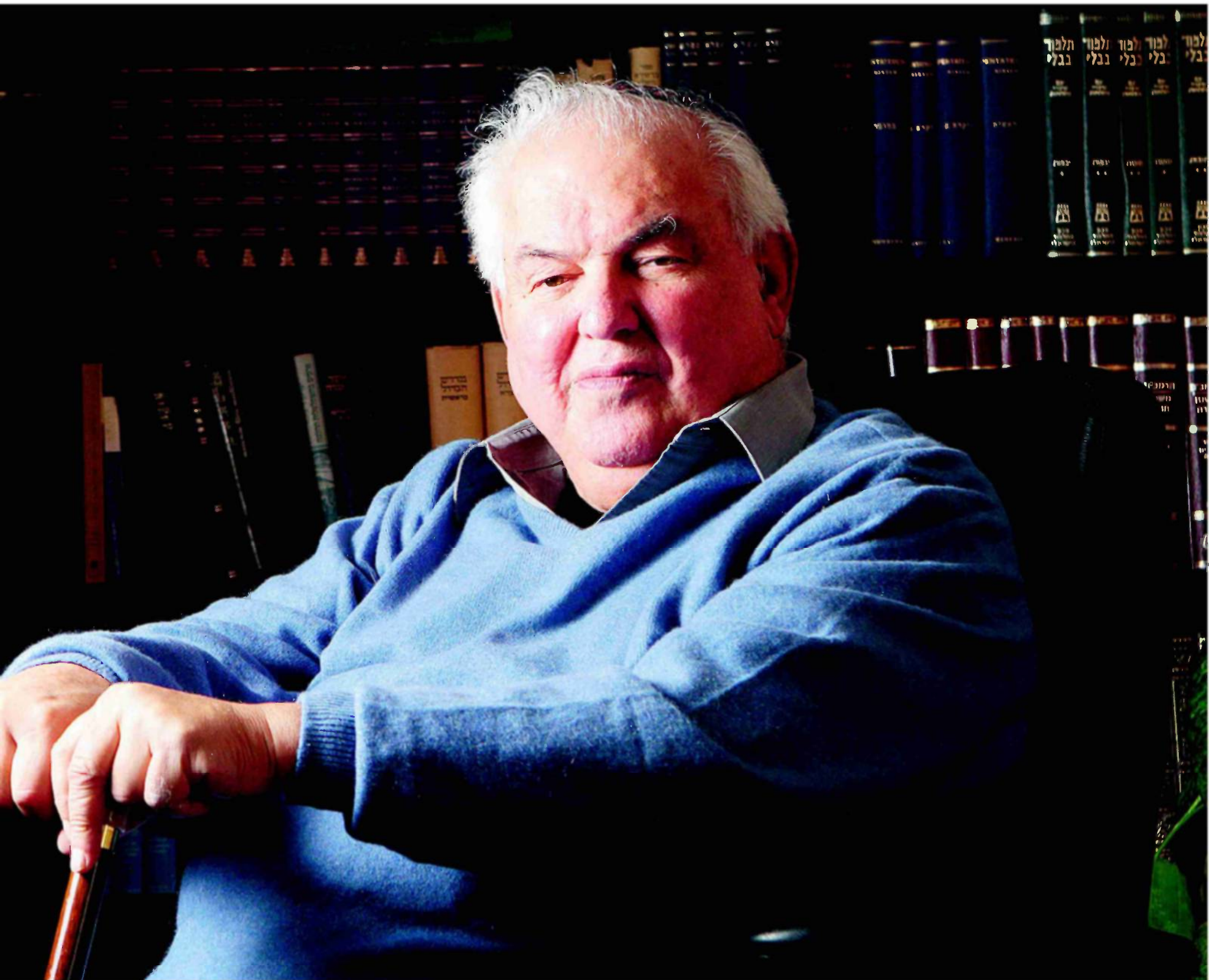
"עליתי הנה ב'1971 מתוך אמונה שאנחנו בונים היסטוריה חדשה. יהודי חדש. או באמת יש מדינה, אבל חסר משהו. חסרים אנשים שייטנו חזון רחוני. המנהיגות איבדה קשר למהפכה, להתעוררות, לאפשרות הערכית. זה הורג אותי". הרב הנודע פרופ' דוד הרטמן כואב. גם בנסיבות חגי" גיות. בשבוע שעבר צוין יום הולדתו ה-80 בשורת אידו" עים רבי-תוכן ומשתתפים, אבל השלווה ממנו והלאה. על הכאבים הפיזיים, אלה הנובעים ממצבו הבריאותי ומקשים אפילו על הליכתו, הוא עוד מצליח להתגבר. "ארץ יש רואל נקנית בייסורים", הוא מחייך בעורו מתיישב בכבי" דות. אלה המכאובים הרוחניים שלא נותנים לו מנוח.

הוא נאנח, מתנשף, נאנק, לעיתים מרים את קולו, פה ושם דופק על השולחן. 80 שנה אחרי שנולד למשפחה ארוקה בברוקלין, 40 שנה אחרי שעלה לירושלים, תוך שהוא נוטש קדיירה תיאולוגית ואקדמית מרופרת, אנחנו נפגשים לשיחה ארוכה במכון שלום הרטמן שהקים בשכר" נת טלביה על שם אביו ושהיום הוא נשיאו.

במכון, על זרועותיו השונות, עברו במשך השנים עשר" רות אלפי בני נוער, אנשי חינוך ורבנים, וכיום מגדיר את עצמו המקום כ"מכון למחקר ולהגות, לחינוך ולפיתוח

27.14x36.44	32	עמוד 16	ידיעות אחרונות - המוסף לשבת	02/12/2011	29823052-1
מכון הרטמן מרכז חינוך - 92300					

הרב פרופ' הרטמן. "ההלכה היא מה שנמצא בבטן שלך. איך אתה מתאר לעצמך את האלוהים שלך. עם איזה אלוהים אתה רוצה לחיות"

יש סדר עדיפויות, והם תפסו משהו שולי. שולי!"
למה אין גינוי רבני גורף לפעולות "תג מחיר"?
 "משום שהמנהיגות של האנשים שעושים את זה היא מעוותת. מושחתת באופן עמוק. נפגשתי עם חיילי ישיבות הסדר, והיית צריך לשמוע עם איזה שאלות הם באו אליי: 'אם אני רואה ערבי פצוע, כסכנת חיים, מותר לי להזמין אמבולנס להציל אותו או שאין פיקוח נפש אצל גויים?'
 "תפיסתי הפילוסופית הייתה תמיד: מה אתה חושב? מה באופן פנימי אתה מרגיש שנכון לעשות?"
ומה הם ענו?

"הם אמרו: 'אנחנו לא יודעים מה ההלכה אומרת. אנחנו צריכים לשמוע ממך מה ההלכה' (צועק). אמרתי להם: 'ההלכה היא מה שנמצא בבטן שלך, עם איזו תחושה מוסי' רית אתה חי. אם אתה מאבד את הרגש האוטונומי המוסרי, אתה מאבד את צלם אלוהים שבאדם'. זה היה חידוש מר' עיש בשבילם. אמרתי להם: 'איך אתה מתאר לעצמך את האלוהים שלך – הוא רוצה שהערבי ימות או מכבד את החיים? עם איזה אלוהים אתה רוצה לחיות?'
 "אבל פה לא מחנכים לקדושת החיים. מדברים בסיסי מאות. לא מדברים על 'חביב אדם שנברא בצלם'. אפשר לראות את זה ביחס לערבים, ורואים את זה ביחס לנשים. בספר החדש שלי, 'אלוהים שונא שקרים', יש התקפה על כל הציונות הדתית בדיוק בגלל הדברים האלה."
 הרטמן נחשב לאחד מתלמידיו הגדולים של הרב י"ד סולובייצ'יק. כמוהו, הוא משתייך לזרם הליברלי של היהדות האורתודוקסית שפורח בארצות הברית, אבל נאבק על קיומו בארץ הקודש. הוא איש גדל-גוף, הת-רשמתי שגם גדל לב. דמותו אבהית. לדורות של תל-מידים הוא מהווה אב רוחני ומורה דרך. יש לו גם שישה ילדים משלו.
 אחד הבנים, הרב דניאל הרטמן, מנהל את מכון

תגיד לי אתה.

"אני לא יודע! הכל התחיל עם מפלגת העבודה. הם החליטו שהייצוג של היהדות יהיה בידי החרדים. זו תוצאה של בן-גוריון. הוא לא חשב שהוא והחברים שלו צריכים להיות אחראים על המהפכה הרוחנית. האסון לא התחיל ב'67, אלא כבר ב'48. עשו הפרדה: היהדות תהיה שייכת לדתיים, ואנחנו נהיה אחראים על המדינה והחברה".

משהו שמעורר אהבה

אפשר להתגעגע לממד"ל של פעם, אמרתי לו בשלב הזה. כשקוראים פרוטוקולים של ממשלת אשכול ערב ששת הימים ואחריה, הקולות המתונים ביותר הם של חיים משה שפירא, זרח ורהפטיג ויוסף בורג. עולה התהייה לאן הקול הזה נעלם.

"הם איבדו אמונה בעצמם", ענה הרטמן, "איבדו אמונה בחשיבות המפעל הרוחני שלהם. החילוניות ניצחה. זה לא רק בישראל. הכיוון של העולם היה לחילוניות, ולא היה להם כוח לעמוד מול זה. הם חיפשו כיוון שיתן להם כוח ומצאו את השטחים. כאילו אם אתה מתנחל, אתה מבטא אהבת ישראל. זו השטות הגדולה.

"אמרתי לחיילים שאני מלמד: אהבת ארץ ישראל היא לא אהבת הקרקע, היא אהבה לאנשים שנמצאים על הקרקע. אין קדושה באדמה. אמרתי את זה גם לחנו פורת ולחברים שלו עוד פעם ועוד פעם. קדושה היא ההתנהגות של אדם.
 "אני נחשב מומחה עולמי לרמב"ם. אנשים שואלים אותי אם הלכתי לקברו, אבל לא הלכתי אפילו פעם אחת. מה יש לי ללכת לבית קברות? אני לומד מספרים, לא מס' תכל על מצבות."
אז בוא נדבר על נוער הגבעות.
 "ההתנהגות שלהם אומרת שהחינוך הדתי נכשל. בחיים

ווט הראשון שרצו למנות למפקד טייסת. אדם ערכי, שקם לפני כולם כדי להתפלל שלא על השבון אחרים. הוא טס בשבת במקום אחרים, הוא טס ביום כיפור במקום אחרים. "זה עולם אחר. לא רואים את זה יותר. מרגישים את הדברים הטפלים. איבדנו את המשמעות העמוקה."
באירוע ההקפות המרכזי של צה"ל, בשמחת תורה, הר' חיקו את החיילות הצידה.

"זאת אובססיה מינית. הם הכניסו את כל היהדות לתוך הבעיות הסקסואליות שלהם. תגיד לי, כל היהדות עומדת על זה? אני לא מבין, הם כאלה סקס'מניאקים, שברגע שהם רואים אישה הם מקבלים זקפה? על מה בור' נים את העולם? אתה חושב שאנשים ירצו להיכנס לתוך מסלול רוחני שיש בו רק אסור ואסור ואסור?"
מבחינה הלכתית יש בעיה עם אישה שעומדת ושרה?
 "לא. הגמרא מדברת רק על כוונה בקריאת שמע. אם אתה באמצע כוונה ונשים שרות, זה יפריע לכוונה. זה הכל. אין יותר. ובכל זאת, הגענו ליום שרב בישראל אומר שיותר חשוב למות מאשר לשמוע שירת נשים. הוא משוגע (הכוונה לאליקים לבנון, רב היישוב אלון-מורה, שהצהיר כי הוא מעדיף לעמוד מול כיתת יורים מאשר לשמוע אישה שרה. א"מ).

"שמע סיפור על רב אחר, נורמלי. צריך לברך שהחינו שקיימים עוד רבנים כמוהו. הרב הזה, הבת שלו אהבה לשיר, וכשחברים שלו באו לבקר, מישהו אמר לו: 'תגיד לה להפסיק לשיר'. הוא ענה לו: 'לא כתוב בהלכה שאסור לה לשיר. כתוב שאסור לך לשמוע. אז תצא אתה.'
 "פעם היו רבנים נורמליים. יום אחד באו מאמינים לרב כזה ושאלו אותו: 'כבוד הרב, על מה אנו צריכים להקפיד כשאנחנו מבערים חמץ?' אמר להם: 'תדאגו לאישה שלכם, שסוחבת את הקמח, שלא יהיה לה קשה מדי'. איפה כל זה? מה קרה לנו?"

26.66x36.08	33	16	עמוד	ידיעות אחרונות - המוסף לשבת	02/12/2011	29823093-6
מכון הרטמן מרכז חינוך - 92300						

"הסיפור של שירת נשים הוא אובססיה מינית. הרבנים האלה הכניסו את היהדות לתוך הבעיות הסקסואליות שלהם. הם כאלה, סקס מניאקים, שכשהם רואים אישה הם מקבלים זקפה?"

הלימוד המשגשג שנושא את שם המשפחה. אחת הבנות, טובה, הקימה לפני עשור בירושלים את בית הכנסת "שירה חדשה", שמתעקש לשלב בין יהדות ופמיניזם. זה כמובן לא עבר חלק. "כשהבתי שלי בנתה את בית הכנסת", הוא נזכר, "כאו אליי אנשים ואמרו: 'אבל היא אישה'. אמרתי להם: 'אתם מוכנים ללכת לניתוח מוח כשהמנתחת היא אישה ולתת לאישה אחריות על החיים שלכם, אבל כשאישה נכנסת לבית כנסת, היא הופכת עבורכם לילדה קטנה. זו טיפשות'".

בינתיים אסור בירושלים להראות נשים בשלמי חוצות. "זה מעליב אותי. אני מתבייש. זה מה שנהיה מזה לום של הציונות? כשבאתי לארץ בפעם הראשונה, אחרי מלחמת ששת הימים, פרופ' עקיבא סימון התעקש: 'דוד, אתה צריך ללכת לקיבוץ של השומר הצעיר'. אז הלכתי, והנה אני רואה שהם סוללים כביש באמצע הקיבוץ. שאלתי אותם מדוע. הם הסבירו לי שיש בקיבוץ חברה שקיבלה שיתוק וגרה בקצה המשק, והם סוללים כביש כדי שהיא תוכל להגיע לחדר האוכל. אמרתי: 'אה, הבנתי'".

"אחר כך אנשים שאלו אותי מה היה הרגע הרתי הכי חזק שלי בארץ ישראל. הם חשבו שאגיד: 'לקראו משניות בכותל'. אבל אמרתי להם שהייתי בקיבוץ של השומר הצעיר ויראיתי שסוללים כביש בשביל אדם אחד. זה מקום של קדושה. היחיד לא מאבד את מקומו, כי הציבור דואג שיוכל להמשיך בחייו".

"זה מה שחשבתי שאראה בישראל. יהדות חיה, עדינה, רגישה, מוסרית, אוהבת בריות. ומהרגע שעליתי, לחמתי שזה יהיה ככה. לכן בניתי את המכון. מקום פתוח, לחילוף נים ולרתיים, ליהודים ולעריבים".

השאלה אם בכלל מקשיבים לכם. "אני לא איבדתי את התקווה. אני קם בבוקר ואלוהים אומר לי: 'רוד, תניח תפילין ותלך לעבוד. אל תתייאש'".

אתה מדבר עם אלוהים? "אני מחפש את אלוהים. אני מקווה שהוא רואה את מה שאני עושה כדבר חשוב".

הוא מדבר אליך? "כן. הוא לוחץ עליי לא להפסיק להאמין שאני יכול לתרום, לא להפסיק להאמין שדברים יכולים להשתנות, לצאת למלחמה. זו מלחמת קיום בשבילי. מה שקורה היום עם הדת יותר מסוכן מהעריבים. הם רוצים להרוג את גופי – פה הורגים את נשמתך".

ומהדיאלוג שלך עם אלוהים עולה שזו גם לא היהדות שהוא רוצה? "נכון. כתבתי על זה את הספר עכשיו. אלוהים אומר לי: 'לא לך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להיפטר ממנה'. כלומר: לא סיימת, לא הצלחת לגמרי, אבל משהו קרה. כל השבוע חגגו פה את שנת ה'80 שלי. אנשים ותלמידים באו ואמרו לי: 'אתה לא יודע כמה השפעת על החיים שלנו'".

"להיות דתי היום זה מלחמה מתמדת לא לתת לחרדים ולחרד"לים את התורה. אני רוצה להחזיר את התורה לתנועת העבודה, לכל עם ישראל. אני לא רוצה שהדת תהיה רכוש פרטי של אנשים מסוימים. אני לא רוצה שאורך הפאות יקבע".

זה בכלל יום הולדת שמח בשבילך? "אני חולה. אתה רואה שאני לא יכול ללכת טוב. אבל שמחת החיים, כמו בכל מלחמת קודש, עדיין בוערת בליבי. לא איבדתי את האמונה שמפה יכול לצמוח אור לעולם".

כמו סכין בבטן

הגענו לפולמוס שהתעורר סביב רבני צהר וטקסי הנישואים המרוככים שלהם. "אני שמח בשבילים על ההסדר, אבל זו צריכה להיות רק ההתחלה", אומר הרב הרטמן. "צריך להתקדם הרבה יותר. מה זה הדבר הזה? התורה היא רכוש פרטי? זה נורא. יהדות וקידושים הם לא רכוש פרטי".

"אני אוהב ללמד בצבא. קצינים מבקשים ממני, ואני בא ברצון. אני מלמד שם שלהיות יהודי זה להיות בן אדם. שמע סיפור. בא אליי קצין ואמר לי: 'כשהייתי בליטא, הייתי שומד מצוות. כשעליתי לארץ, איבדתי כל אמונה. שאלתי אותו מדוע. השיב לי: 'כי פה היהדת היא גזענית'. חבר שלו התגרם להיות קצין בשריון ונהרג, אבל ברבנות מצאו שלפני כמה דורות אחד ההורים לא היה יהודי, ולכן הוא לא יכול להיקבר בבית הקברות. הוא אמר לי: 'אני נקרא למות כיהודי, אבל להיקבר בלי כבוד של יהודי'".

"זה היה כמו לחטוף סכין בכטן. הרגשתי שאני מבין מדוע הוא לא רוצה שום קשר עם הדבר הזה. אתה לא יכול לכבד אדם שמוכן למות בשביל הקיום של העם היהודי? הרי אין דבר יותר קרוב מזה. מבחינתי, הזדהות עם ההישרדות של העם היהודי היא הדתיות היום".

"לכן אין דבר כזה חילוני. אם אתה רוצה שעם ישראל יתקיים, אתה לא חילוני. אני מוכן לחתום בשבילך. רצון להישרדות, זה הכל. אם זה לא מספיק, לעזאזל, מה כן מספיק? גפילטע פיש?"

מה דעתך על ישיבות ההסדר?

"הבעיה שהלכו שם חצי דרך: הבינו שחשוב למצוא דרך שבחור ישיבה יתגייסו לצבא ויוכלו להמשיך ללמוד, אבל זו רק ההתחלה. השאלה היא איזה תוכן אתה נותן להם. האם קנאות לאומית מכוונת את הכל? הרבנים הקיצוניים מאוד

"אהבת ארץ ישראל היא לא אהבת הקרקע, היא אנשים שנמצאים על הקרקע. אין קדושה באדמה, ובציונות הדתית לא מחנכים לערך האדם. אפשר לראות את זה ביחס לערבים, ביחס לנשים"

'אתה רואה את הרב הזה? הוא מייצג יהדות אמיתית'. אני לא רואה היום מופת כזה. אני מחפש. עוד לא מצאתי. לי יש יראת שמיים ולא יראת רבנים".

מכבישים אותי

"אנשים קוראים את הספרים שלי. זה משמח אותי", אומר הרב הרטמן. "יש מייעוט, שמשם אפשר לבנות הלאה, אבל אני לא יודע אם הוא מספיק חזק. דבר אחד בטוח: זו עבודת פרך. ומביישים אותי. מנסים להגיד שהרטמן לא באמת דתי. מכבישים. זה לא מפריע לי. אני מאיים עליהם, מאוד, אבל אני לא יכול להיות נאהב על ידי כולם".

"לפחות זה משחרר אותי מלראווג לחתן אנשים. עובתי את הרבנות. אמרתי לעצמי: 'ברוך השם שנהייתי פילוסוף באמריקה ומצאתי כיוון אחר'. הייתי מת כאן בתור רבי. יותר טוב להיות פילוסוף, מחנך, לבנות מוסד שמקריין החוצה, שמקבל כל אדם בסדר פנים יפות. יש הרבה עבודה, אבל מותר להאמין שיש אפשרות. חשבתי שארץ ישראל תרחיב את הנשמה. אני אמשך לעבוד בזה עד יומי האחרון".

זו התחייבות בינך ובין אלוהים?

אני לא צריך להכניס לפה את אלוהים. זו התחייבות ביני ובין עמי. זו המשפחה שלי. כשעליתי לארץ, אנשים באמריקה אמרו לי: 'אתה כל כך חשוב כאן עכשיו, ומלחמת וייטנאם משתוללת בחוץ, למה אתה עוזב אותנו?' אני רתי להם: 'אני מתחיל איפה שכואב למשפחה שלי, ואחר כך אדאג לכל העולם'. המשפחה שלי צריכה תיקון, ואני חייב להיות שם. אני לא מתחרט על זה לרגע אחר. לא היה יום אחד שהיה לי הרגור לרדת מהארץ".

אבל יש רגעים כואבים.

"אוהו. יש רגעים שאני רוצה להתאבד, שאני שואל את עצמי: 'זאת ארץ ישראל? זה העם היהודי?' אני מרגיש כמו קול קורא במדבר. אבל אסור להישאר במדבר, מוכרחים לחזור ליישוב. לעבוד עם הצבא, לעבוד עם הרופאים".

"היה לעם היהודי הכוח לבוא הנה אחרי השואה ולהתקיים, וההחלטה להתקיים היא לא רבד פשוט. הרגשות העמוקים של הקיום היהודי, זה מה שאני מחפש כל החיים".

אולי מה שאנחנו חווים הם חבלי משיח?

"אני רואה שאתה רגיש, אתה מבין שמהו אחר צריך להיות כאן. תישאר ככה, אל תסתפק במה שאיוו סמכות דבנית אמרה".

אין חשש, אני לא דתי. אבל אכפת לי מהקיום של עם ישראל.

"נו, אז אתה דתי רציני. יותר מהם. כי אכפת לך".

אכפת לי מאוד. אבל אני מזדאג.

"יש לך סיבה טובה".

מסוכנים בעיניי. אני מבין את הצורך להשתייך לאדמה, אבל זה לא עושה ממך יהודי. מה שעושה אותך יהודי זה איך אתה מתנהג על אותה אדמה.

"זה הורג אותי. אני נלחם בהם. קראו לי פעם לראיון משותף עם חנן פורת וחיים ררוקמן. אמרתי לחנן: 'אני רוצה לראות את האדם החדש שאתה בנית. זה שיש לך עוד שטחים, לא משנה את העם. זה לא הופך את כולם לחסידי דים וצדיקים וביישינים'. יש ביהדות כל כך הרבה דברים עמוקים, אותם צריכים לחשוף. הם קברו את זה. עשו מכמה דברים פיקנטיים את כל היהדות. כשרות, צניעות".

הגענו לצניעות.

"אוהו. זה שיגעון. צריך לקבל את זה שיהודים יכולים להיות משוגעים. מכסים שלטים, בונים מחיצות, מפרידים אוטובוסים. יש אפילו כבר הפרדה ברחובות. זה לא היה פעם. זה נכנס בגלל שנוצר ואקום. אריסטו אמר שהטבע לא אוהב ואקום. אז אנשים ממלאים אותו".

"הרב נחום רבינוביץ' מיישבת ההסדר במעלה-אדומים אמר לתלמידיו שצריך להילחם באנשים שבאים לפנות יישובים, שזה פיקוח נפש להציל את האדמה. שאלתי אותו: 'ומה עם להציל את האדם? הכרתי אותו עוד כשהוא היה בקנדה. אני הייתי אז רב קהילה במונטריאול. הוא לא התנהג כמו שהוא מתנהג עכשיו. הוא השתנה כאן'".

או מפעל חיך הוא בעצם כישלון?

"הרבה צעירים באים אליי ואומרים לי: 'בלעדך לא הייתי נשאר דתי'. אז לא נכשלת. אני לא מאמין שהחיים פה היו לשווא. אף-על-פי שזה שואב כוחות. אף-על-פי שאני חלש – זה המקום. אם לא נצליח כאן, אין סיכוי בשום מקום אחר. ניסיתי לעצב דמות רוחנית אחרת. לא שטיבל, לא שטייטל – עם. אפשר לעשות את זה".

"הנה, הבן שלי רנן הקים את מכללת קריית-אונג. הכניס לשם חרדים, אתיופים, עשה מהפכה חינוכית. הוא גורם ליהודים לקחת אחריות על החיים שלהם. זה אפשרי, אבל צריך להילחם".

מה עזרה בך פרשת הרב מוטי אלון?

"הרגשתי צער. אתה יודע מה המסקנה? שבני אדם הם פגיעים. יש להם יצרים. יש להם חולשות. אדם לא צריך להאמין בעצמו שהוא מעבר ליצרים. הוא חייב להיות ער לכך שהוא יכול ליפול. הרב אלון היה כוכב, וכנראה נכשל. 'הדרך של לסגור דברים בתוך העולם הרתי לא מקור בלת עליי. זה חייב להיות חלק מהשיח הציבורי. להבין את החולשות של רבנים. הם לא משוחררים מזה'".

הסמכות הרבנית הפכה למוגזמת?

"זו שאלה חשובה מאוד. הסמכות שלהם היום היא לא לגבי הדברים החשובים. יש להם ביטחון עצמי מופרז, הם לא מעידים על משהו ערכי. לא אומרים היום על משהו: